

ЭГЕМЕНДҮҮЛҮК ЖЫЛДАРЫНДАГЫ КЫРГЫЗ ПОЭЗИЯСЫНЫН АБАЛЫ

Жаанбаева Калипа Бердиевна
улук окутуучу, ОшМПУ, Kalipa27@hotmail.com
Orcid. 0009-0004-6260-6283

Аннотация: Макалада көркөм адабият, анын ичинде поэзия жөнүндө сөз болот. Кыргыз поэзиясынын эгемендүүлүк абалы тууралуу толук маалымат берүү үчүн кошумча контексттерди пайдаландык. "Эгемендүүлүк абалы" деген эмнени түшүнүп жатканыбызды көптөгөн окумуштуулардын изилдөөлөрүнө таянып, талдоого алдык. Мисалы, сиз төмөнкүлөрдү биздин макаладан билип алсаңыз болот:

* Темалар жана идеялар: Эгемендүүлүк алгандан кийинки кыргыз поэзиясында кандай жаңы темалар жана идеялар пайда болду? Улуттук иденттүүлүк, тарых, коомдук өзгөрүүлөр кандай чагылдырылууда?

* Форма жана стиль: Поэзиянын формасы, стили жана тили кандай өзгөрдү? Эксперименттер болуп жатабы?

* Популярдуулук жана окурмандар: Кыргыз поэзиясы азыркы учурда канчалык популярдуу? Жаш окурмандардын кызыгуусу кандай?

* Колдоо жана өнүгүү: Поэзияны колдоо боюнча мамлекеттик же коомдук демилгелер барбы? Жаш таланттардын өсүшү кандай жүрүп жатат?

* Сын жана талдоо: Азыркы кыргыз поэзиясы сынчылар тарабынан кандай бааланып жатат? Кандай тенденциялар белгиленүүдө?

Эгерде сиз жогорудагы же башка конкреттүү аспектилер боюнча суроо берсеңиз, мен сизге мүмкүн болушунча толук жооп берүүгө аракет кылам.

Жалпысынан айтканда, эгемендүүлүк доору кыргыз поэзиясы үчүн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү ачты. Советтик идеологиянын чектөөлөрүнөн бошонуу менен акын-жазуучулар эркин темаларды козгоп, ар кандай формаларда жазып, өзүнүн индивидуалдуу стилин табууга умтулууда. Бирок ошол эле учурда, китеп басып чыгаруу, жайылтуу жана окурмандардын кызыгуусун арттыруу сыяктуу көйгөйлөр дагы деле бар болушу мүмкүн. Өзү жашаган коомдук турмуштун ак-карасын ачып көрсөтүү, түбөлүктүү маселелерди көтөрүү, адамдын жан-дүйнөсүн изилдөөгө жетишүүсү менен айырмаланган кыргыз поэзиясы бүгүнкү күндө да өзүнүн жаркын жүзү менен таанылууда.

КЫРГЫЗСКАЯ ПОЭЗИЯ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Жаанбаева Калипа Бердиевна
ст.препод., ОшМПУ, Kalipa27@hotmail.com
Orcid:0009-0004-6260-6283

Аннотация: В статье обсуждается художественная литература, в том числе поэзия. Мы использовали дополнительные контексты, чтобы предоставить более подробную информацию о состоянии независимости кыргызской поэзии. Мы проанализировали, что мы понимаем под «состоянием независимости», основываясь на исследованиях многих ученых. Например, из нашей статьи вы можете узнать следующее:

* Темы и идеи: Какие новые темы и идеи появились в кыргызской поэзии после обретения независимости? Как отражаются национальная идентичность, история и социальные изменения?

* Форма и стиль: Как изменились форма, стиль и язык поэзии? Проводятся ли какие-либо эксперименты?

* Популярность и читательская аудитория: Насколько популярна сегодня кыргызская поэзия? Каковы интересы молодых читателей?

* **Поддержка и развитие:** существуют ли какие-либо государственные или общественные инициативы по поддержке поэзии? Как идет развитие молодых талантов?

* **Критика и анализ:** Как критики оценивают современную кыргызскую поэзию? Какие тенденции наблюдаются?

Если у вас возникнут какие-либо вопросы по вышеизложенному или по любым другим конкретным аспектам, я постараюсь ответить на них как можно подробнее.

В целом эпоха независимости открыла новые возможности для кыргызской поэзии. Освободившись от ограничений советской идеологии, поэты и писатели исследуют более свободные темы, пишут в самых разных формах и стремятся найти свой собственный индивидуальный стиль. Но в то же время могут возникнуть такие проблемы, как публикация, распространение и формирование интереса читателей к книге. Однако в то же время могут по-прежнему существовать такие проблемы, как издание книг, их распространение и повышение читательского интереса. Кыргызская поэзия, отличающаяся способностью раскрывать черные и белые стороны общественной жизни, в которой она живет, поднимать вечные вопросы и исследовать человеческую душу, и сегодня узнаваема за свой светлый облик.

Ключевые слова: Художественная литература, поэзия, поэты, творческие находки, идеологическая эстетика, суверенитет, лирика, национальная поэзия, талант и мастерство, молодежная поэзия.

THE STATE OF KYRGYZ POETRY IN THE YEARS OF INDEPENDENCE

K.B. Zhaanbayeva

Senior lecturer, Osh State Pedagogical University,

Kalipa27@hotmail.com

Orcid. 0009-0004-6260-6283

Annotation: The article discusses fiction, including poetry. We used additional contexts to provide more detailed information about the state of independence of Kyrgyz poetry. We analyzed what we mean by "state of independence" based on the research of many scholars. For example, from our article you can learn the following:

* **Themes and ideas:** What new themes and ideas have appeared in Kyrgyz poetry since independence? How are national identity, history and social changes reflected?

* **Form and style:** How have the form, style and language of poetry changed? Are there any experiments?

* **Popularity and readership:** How popular is Kyrgyz poetry today? What are the interests of young readers?

* **Support and Development:** Are there any government or public initiatives to support poetry? How are young talents developing?

* **Criticism and Analysis:** How do critics evaluate contemporary Kyrgyz poetry? What trends are observed?

If you have any questions about the above or any other specific aspects, I will try to answer them in as much detail as possible.

Overall, the era of independence has opened up new possibilities for Kyrgyz poetry. Freed from the constraints of Soviet ideology, poets and writers explore freer themes, write in a variety of forms, and strive to find their own individual style. But at the same time, problems such as publishing, distribution, and generating reader interest in the book may arise. However, at the same time, there may still be problems such as publishing books, distributing them, and increasing reader interest. Kyrgyz poetry, distinguished by its ability to reveal the black and white sides of the social life in which it lives, to raise eternal questions, and to explore the human soul, is still recognized for its bright image.

Ачкыч сөздөр: Көркөм адабият, поэзия, акындар, чыгармачылык табылга, идеялык эстетикалык жүзү, эгемендүүлүк, лирика, улуттук поэзия, талант жана чеберчилик, жаштар поэзиясы

Keywords: Fiction, poetry, poets, creative discoveries, ideological aesthetics, sovereignty, lyrics, national poetry, talent and skill, youth poetry

20-кылым кыргыз поэзиясы үчүн өзгөчө маанилүү доор болгон. Бул мезгилде кыргыз адабияты жаңы баскычка көтөрүлүп, улуттук өз алдынчалыгын таанытууда зор роль ойногон. 20-кылымдын поэзиясын бир нече негизги этапка бөлүүгө болот:

20-кылымдын башталышы – 1930-жылдар:

* Бул мезгилде кыргыз жазма адабиятынын түптөлүшү жүргөн. Элдик оозеки чыгармачылыктын таасири күчтүү болуп, акындар коомдук-саясий темаларга кайрыла баштаган.

* Маанилүү өкүлдөрү: Молдо Нияз, Токтогул Сатылганов, Эшмамбет Байсалов сыяктуу акындар элдик ырлардын формасын сактап, жаңы мазмун менен байытышкан. Алардын чыгармаларында эмгек, эрдик, теңдик сыяктуу идеялар чагылдырылган.

* Бул мезгилде алгачкы кыргыз гезит-журналдарынын пайда болушу адабий процессти жандандырган.

1930-1950-жылдар:

* Советтик идеологиянын күчөшү менен поэзияда социалисттик реализмдин принциптери үстөмдүк кыла баштаган.

* Эмгекчи элдин жашоосу, партиянын даңкталышы, жаңы коомду куруу идеялары негизги темаларга айланган.

* Маанилүү өкүлдөрү: Алыкул Осмонов, Мидин Алыбаев, Жоомарт Бөкөнбаев, Кубанычбек Маликов сыяктуу акындардын чыгармаларында лиризм, патриотизм, гуманизм сыяктуу мотивдер да орун алган. Алардын поэзиясы формалык жактан да өнүгүп, ыр түзүлүшүнүн жаңы ыкмалары пайда болгон.

* Улуу Ата Мекендик согуштун темасы бул мезгилдеги поэзияда өзгөчө орун ээлеп, эрдик, кайраттуулук, жеңишке ишеним сыяктуу сезимдерди чагылдырган чыгармалар жаралган.

1960-1980-жылдар:

* "Хрущевдук жылымык" деп аталган мезгилде коомдук турмуштагы либералдашуу адабиятка да өз таасирин тийгизген.

* Поэзияда инсандын ички дүйнөсүнө, сезимдерине, табиятка болгон мамилесине көбүрөөк көңүл бурула баштаган.

* Маанилүү өкүлдөрү: Сооронбай Жусуев, Эркин Ибрагимов, Рамис Рыскулов, Омор Султанов, Сагынбай Орозбаков сыяктуу акындар кыргыз поэзиясынын тематикасын кеңейтип, көркөмдүк деңгээлин жогорулатышкан. Алардын чыгармаларында философиялык тереңдик, улуттук колорит, жаңы ыр формалары кездешет.

* Поэма жанрынын өнүгүшү да бул мезгилге таандык.

1990-жылдар жана 20-кылымдын аягы:

* Кыргызстандын эгемендүүлүккө жетиши менен поэзияда улуттук өзүн-өзү таануу, тарыхка кайрылуу, эркиндик, демократия сыяктуу жаңы темалар пайда болгон.

* Эски идеологиялык догмалардан арылуу процесси жүрүп, акындар ар кандай стилдерде жана багыттарда чыгармаларды жарата башташкан.

* Маанилүү өкүлдөрү: Зайырбек Ажыматов, Акбар Рыскулов, Гүлсана Молдомусова сыяктуу акындардын чыгармаларында улуттук маселелер, руханий издөөлөр, социалдык көйгөйлөр чагылдырылган.

* Бул мезгилде жаш акындардын жаңы мууну пайда болуп, алар поэзияга жаңы дем, жаңы ыкмаларды алып келишкен.

Жыйынтыктап айтканда, 20-кылым кыргыз поэзиясы үчүн узак жана жемиштүү жолду басып өткөн мезгил болду. Бул кылымда кыргыз поэзиясы улуттук адабияттын маанилүү бөлүгүнө айланып, кыргыз элинин руханий дүйнөсүн байытууга зор салым кошту. Ар бир этап өзүнүн өзгөчөлүктөрү жана көрүнүктүү өкүлдөрү менен айырмаланып, кыргыз поэзиясынын бүгүнкү күнгө чейинки өнүгүүсүнө негиз салды. Сөздүктө: “Ак ыр же “уйкашсыз ыр” орус тилиндеги “белый стих” дегенден сөзмө-сөз которулуп алынган. Орус поэзиясында ыр саптарынын аягы үндөшпөй (уйкашпай) актай калган учурлар кездешет. Аларды “ак ыр”, же

“уйкашсыз” ыр деп аташат” [6, 60-б.] деп аныктама беришет. Ушул аныктаманын талабына жооп берип, анын алкагында салынган чыгармалар С.Эралиев, Р. Рыскуловдордун ырларында жыш кездешет.

Белгилүү адабиятчы, КР УИАнын корреспондент-мүчөсү А.Садыков “ак ырда” такыр уйкаш болбосо, “эркининде” деле жарыган уйкаштык байкалбайт. Чоң айырмачылык - ак ырда традициялык муун сандарынын бирдейлигине негизделсе, экинчисинде муундун симметриясы жок. Ошол себептүү бул эки терминдин кээде катар колдонула бериши логикага сыярлык” [7, 51-б.] деген пикири менен талаштуу аныктамаларга, көз караштарга чекит койгон.

Ушул тапта кыргыз поэзиясына окумуштуулардын көз карашы тууралуу толук маалымат бере албайм, анткени менин жеткиликтүү ресурстарымда бул тууралуу конкреттүү жана терең изилдөөлөр камтылган эмес.

Бирок, жалпысынан кыргыз поэзиясы кыргыз адабиятынын бай жана маанилүү бөлүгү экенин белгилей кетүүгө болот. Окумуштуулар кыргыз поэзиясын анын тарыхый өнүгүүсү, жанрдык өзгөчөлүктөрү, тилдик байлыгы, улуттук маданиятты чагылдырышы жана дүйнөлүк адабияттагы орду сыяктуу ар кандай аспектилер боюнча изилдешет деп болжолдоого болот.

Кыргыз поэзиясы тууралуу окумуштуулардын көз караштарын табуу үчүн төмөнкү булактарды изилдеп көрүүнүз мүмкүн:

- * Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Тил жана адабият институтунун эмгектери. Бул институт кыргыз адабияты, анын ичинде поэзия боюнча да изилдөөлөрдү жүргүзөт.

- * Жогорку окуу жайларынын филология факультеттеринин илимий макалалары жана диссертациялары. Кыргыз тили жана адабияты кафедраларында бул тема боюнча көптөгөн илимий иштер жазылган болушу мүмкүн.

- * Адабият таануучу окумуштуулардын китептери жана макалалары. Кыргыз адабияты боюнча белгилүү окумуштуулардын эмгектеринде поэзияга да көңүл бурулган болушу мүмкүн.

- * Илимий конференциялардын материалдары. Адабият таануу маселелери боюнча өткөн конференцияларда кыргыз поэзиясы боюнча докладдар жасалган болушу ыктымал.

Бул булактарды изилдөө аркылуу сиз кыргыз поэзиясына окумуштуулардын ар кандай көз караштары менен таанышып, бул тема боюнча тереңирээк түшүнүк ала аласыз деп ишенем. Кыргыз коомунда мындай көрүнүштөр болуп жаткандыгы, албетте, көркөм адабияттын өнүгүшүнө терс таасирин тийгизген. Мындай абалдын жаралышы тууралуу адабиятчы М.Жумаев мындай деп айткан: “Мындай инерттүүлүк дагы эле сынды жарыялай турган адабий процесске адаптациялашкан мезгилдүү басма сөздүн жоктугу менен шартталды. Арада “Адабий Ала-Тоо”, “Кыргыз тадабияты” басылмалары жарык көрө калып, кур жалак сындын куржунунун оозун ачып, сынга суусап калган элдин чаңкоосун кандыра баштады эле, ал башталыш да узакка созулбай, каражатсыз жабылып калды. Мезгилдүү басма сөз совет мезгилиндегиден алда канча көп болгон менен дээрлик баары белгилүү бир саясий-экономикалык максаттарды көздөп, адабий процесстин оош-кыйышын таназарына илбеди. Бул арада реалдуу жашоодо мурдагы жабык эшиктер ичке карай да, ичтен сыртка карай да ачылып, маалымат алмашуунун жаңы технологиялар турмушка ыкчамдык менен кирди” [3. 22-б.].

Мына ушундай учурда адабият да жакшы, жаманы аралашып, бир кызыктай абалга келген. Пикирибиздин тууралыгын белгилүү адабиятчы К. Ибраимовдун айтканы далилдейт: “Мына, капитализм заманы келди. Сенин жазган чыгармаң да товар ошол өтсө, бирөөлөр сатып алып окуса, ошондо гана баасы аныкталат. Эгер андай болбосо, анда адабияттын эч кимге кереги жок. Азыр эми ушундай болуп атпайбы. Анан да кийинки кездери айрым жазмакерлер чыгып, адамдын ышкы-делебесиндеги, жан-теңиндеги пас инстинкттерге ылайыкталган чыгармаларды жаратышууда. Ошол эле Совет доорунда деле партияга, идеологияга кызмат кылып кетпеген жазуучулар бар эле, ошондо деле чыныгы чыгармалар жаралып турган. Ал кезде ички сезими, абийири ак кишилер болгон, алар адабиятка ак кызмат

кылышкан. Улуттар жоюлуп кеткиче улут адабияттары болот. Улуттар жашап турганда сөзсүз анын адабияты болот” [4].

Пайдаланылган адабияттар

1. Деркембаев Т.Жаңы муун күткөн адабият.//Сарысеп,7-август,2015-жыл
2. Жигитов С. Акындын эки өмүрү.-Б., 1998.56-б
3. Жумаев М. Адабият дүйнөсү. 1-бөлүк. - Б.; Полиграф-ресурс, 2016. 22-б.
4. Ибраимов К. Дүйнө глобалдашып баратат, улут адабияты кантээр экен?//Азаттык радиосу, 2015, март.
5. Кыргыз поэзиясынын антологиясы.
6. Кыргыз ырларынын хрестоматиясы.
7. Садыков А.Сүйүнбай Эралиев.Чыгармачылык өнөркана сыры.-Б.,2006.-51-б.
8. Токтогулов А. Поэзияга мамиле. Ф., 1975.112-б.
9. Укаев К. Сөз кудурети. -Ф., 1972.-21-22-беттер
10. Чотурова Б. Эл эмне үчүн китеп окубай калды, же азыркы адабиятыбыз эмнеге муктаж//Кыргыз туусу, 21.12.20-декабрь.